

Anke Vaes
3^e bachelor Nederlands Engels

Academiejaar 2008-2009
Nederlandse Letterkunde V – Remco Sleiderink
Geschiedschrijving tijdens de Grote Hongersnood

De ideale vorst?

Een onderzoek naar het karakter van hertog Jan I van Brabant

Jan Van Boendale, *Brabantsche Yeesten*, vierde boek, 4,1437- 4,1482 & vijfde boek, 5,107- 5,182

inhoudsopgave

1. Inleiding.....	3
2. Vertaling.....	5
3. Naschrift.....	7
- Biografie van Jan I.....	7
- Karakter van Jan I door de ogen van Boendale.....	7
- Ontstaansmilieu van de Brabantse Yeesten.....	10
- De ideale vorst?	11
- Conclusie	12
4. Bibliografie.....	13
5. Bijlage: verantwoording van de vertaling	

1. Inleiding

In de eerste helft van de veertiende eeuw schreef de Antwerpse schepenkerk Jan van Boendale verschillende werken, waaronder de Brabantsche Yeesten. Dit is een kroniek over de afstamming van de hertogen van Brabant. De Brabantsche Yeesten werden door Jan van Boendale geschreven in opdracht van Willem Bornecolve.

De eerste versie van de Brabantsche Yeesten werd afgerond in 1316. Hierin behandelt van Boendale de Brabantse geschiedenis vanaf het jaar 600 tot en met zijn eigen tijd (1316). Deze eerste versie van de Brabantsche Yeesten bestaat uit vijf boeken en is voornamelijk gebaseerd op oudere kronieken: de *Spiegel Historiael* van Jacob van Maerlant (waaruit Jan van Boendale stukken selecteerde die over Brabant gingen) en de *Chronica de origine ducum brabantiae* (een Latijnse bron die Boendale gedeeltelijk heeft vertaald). Pas bij het naderen van zijn eigen tijd voegde Boendale zelf gegevens toe aan zijn kroniek. (Stein 1991, 186) Na 1316 werkte Boendale verder aan zijn tekst waarbij hij gebruik maakte van andere historiografische teksten (bijvoorbeeld van Lodewijk van Velthem) en eigen weetjes. Uiteindelijk rondde Boendale zijn kroniek af in 1348.

Later, in het tweede kwart van de vijftiende eeuw, werd de kroniek voortgezet door een anonieme dichter (waarschijnlijk Weinken van Cotthem). Deze dichter voegde nog een zesde (1432) en een zevende boek (1441) aan de kroniek toe.

Het fragment dat ik heb vertaald stamt uit de eerste versie van de Brabantsche Yeesten en meer bepaald uit het vierde en vijfde boek. Uit de vertaalde passage blijkt duidelijk dat Boendale hertog Jan I tracht voor te stellen als de ideale vorst. Boendale stelt de hertog voor als dapper en rechtvaardig. Dit blijkt onder andere uit de beschrijving van de slag bij Woeringen. Deze veldslag speelde zich af in 1288. Brabant kwam als grote overwinnaar uit de bus: Limburg werd namelijk bij Brabant gevoegd. Met deze overwinning verwierf de hertog permanente roem en eer. Jan van Boendale zet de heldhaftigheid die de hertog in deze strijd heeft getoond, graag in de verf. Zo vermeldt hij bij de beschrijving van de veldslag dat de hertog een erg dapper man was, die zijn vijand niet schuwde, zelfs al waren zijn manschappen veel minder talrijk. Verder in de tekst vermeldt van Boendale ook dat de hertog een eerlijk man was die bekommerd was om het lot van zijn onderdanen. Uit de vertaalde passage blijkt namelijk dat de hertog de roofriderssloten vernielde om de kooplieden in zijn rijk blij te stemmen. Kortom, Boendale wil ons graag laten geloven dat Jan I een ideale vorst is.

Maar geeft Jan van Boendale wel een objectief beeld van het karakter van de hertog? In deze paper zal ik een schets van het karakter van hertog Jan I trachten te maken op basis van het vertaalde fragment. Verder zal ik nagaan of Boendale al dan niet de minder positieve kantjes van de hertog probeert de verdoezelen in zijn kroniek. En als dit het geval is, waarom hij dat dan doet.

2. Vertaling

Over de slag bij Woeringen (Brabantsche Yeesten, boek 4, vs. 1437-1482)

De hertog vreesde niet wat hem te wachten stond, zelfs al was zijn gevolg gering. In verhouding was het amper 1 man tegen 10 tegenstanders. De hertog had immers slechts enkele ridders en schildknapen vanuit Brabant naar de strijd meegenomen en geen burgers. De hertog trok zich hier niets van aan. Hij belegerde het slot van Woeringen en trok ten strijde. Zijn krijgsvolk deelde hij op in drie groepen.

Daar kon men een wonder zien: een vorst die er heel goed uitzag. Zijn leger, luister goed, sprak hij toe, zo oprecht dat waarlijk het hart van elke krijger met moed werd vervuld door deze aanmoediging. Het was alsof ze zo dapper waren als een leeuw.

Fier en driftig verzamelden ze op het slagveld en er werd aan elke zijde vreselijk gevochten van 's morgens vroeg tot ver na de middag. De hertog had daar veel werk met zijn zwaard. Het is een wonder dat hij het uithield tegen al die hoge heren die hun zwaard naar hem wouden richten, de ene na de andere daar op het slagveld. Zij waren fanatiek naar hem op zoek.

Hetgeen dat daar gebeurde of wie die mannen waren die het goed of slecht deden wil ik niet uiteenzetten, want ooggetuigen hebben er een mooi boek over gemaakt dat heel goed is.

Daarin kan je veel terugvinden over de ridderlijke wapenoefeningen die men tijdens de strijd hanteerde, waar de hertog en de zijnen zich dapper verweerden, met weinig volk en met grote moeite. Zege behaalde hij op die dag, waar men eeuwig over zal spreken.

Over de levenswijze van de goede hertog Jan I (Brabantsche Yeesten, boek 5, vs. 107-182)

Deze edelmoedige hertog Jan, waarover ik reeds begon te vertellen, was wijs, vroom en dapper. Hij was ook stoutmoedig in al zijn daden en hij was goedaardig en goedgeefs; zodat degenen die hem vergezelden in zijn rijkdom deelden.

Hij doorkruiste, al dapper strijdend, het land tussen de Maas en de Rijn dat uiteindelijk in zijn handen kwam en onder zijn gezag bleef. [Maar in dit gebied] bevonden zich roofriddersloten die de kooplieden kwaad stemden omdat daar hun goederen werden afgepakt. Daarom brak de hertog ze af en sindsdien was er vrede voor altijd.

De hertog hield van toernooien. Daar gedroeg hij zich als een echte heer; iedereen die hij tegenkwam boog voor hem. (v 126: niet vertaald, stoplap).

Als hij vernam dat er ergens gestreden zou worden, was hij heel edelmoedig. Hij was immers zo dapper als een leeuw. Hij nooit iemand zijn wapens dragen, want hij wou altijd dat men

zijn veldteken vond als men hem zocht en hij wou voldoening halen uit de strijd. Dit zijn kenmerken van edelmoedigheid.

Iedereen op de wereld had ontzag voor hem en hij dwong veel eerbied af: als hij kwaad was, dan was het volk het liefst zo ver mogelijk van hem verwijderd dan dichtbij hem te zijn. Een stok, het is echt waar, die kon hij in tweeën bijten als hij kwaad was, maar dat duurde nooit lang.

Nederige ridders beloonde hij, in alle landen waar hij ze vond. Hij hield van dappere krijgers die goed met het zwaard overweg konden, van toernooien en Tafelrondes. Daar voorzag hij, zoals het een machtig man behoort, iedereen van een hoogstaande maaltijd. Hij klaagde nooit over kosten en pijn en daar behaalde hij eer mee.

Nooit verbrak hij bij iemand zijn beloftes. Overal waar hij kwam, op elk feest, keken de meeste gasten naar hem op. In elke stad waar hij kwam, toonden zijn daden en zijn inborst aan dat hij een nakomeling van Karel was.

Kooplieden die uit de landen van zijn vijanden kwamen, mochten in zijn land altijd geld en goederen vervoeren. Ik zou wel eens iemand gezien willen hebben die hem kwaad zou willen doen. Zo vrij waren de kooplieden in Brabant, zelfs al kwamen ze uit landen van vijanden (van de hertog).

En zijn mensen mochten over de hele wereld reizen, zonder zich in te houden, zonder dat enige heer hen belemmerde. Want overal waar ze kwamen deed men hen eer aan omwille van hun heer de hertog. Zo vrij en zo machtig heeft hij zijn mensen en zijn land gehouden. Ik zou willen dat hij voor God bekend is in zijn heilig hemelrijk dat eeuwig zal bestaan.

3. Naschrift

Biografie van Jan I

Hertog Jan de eerste van Brabant werd in 1252-1253 geboren als tweede zoon van hertog Hendrik III en Aleidis van Boergondië. Normaal zou hij dus nooit op de troon van Brabant geraakt zijn, aangezien die was voorbestemd voor zijn oudere broer Hendrik IV. Het lot besliste er echter anders over.

Toen hertog Hendrik III in 1261 stierf werd zijn zoon Hendrik hertog van Brabant. Jan was op dat moment acht jaar oud. Hendrik was helaas zwakzinnig en daarom zorgde Aleidis er met de steun van Walter Berthout voor dat haar tweede zoon Jan op de troon kon komen. Dit verliep echter niet van een leien dakje, want o.a. Hendrik van Gelre, prinsbisschop van Luik, en Otto II, graaf van Gelre, (beide kleinzoon van Hendrik I van Brabant) zagen hun kans schoon om de macht over Brabant te grijpen. En alsof dat nog niet genoeg was hadden Aleidis en Jan ook af te rekenen met vijanden uit eigen land want ook Hendrik II van Leuven, heer van Gaasbeek, was geïnteresseerd in het voogdijschap over het vorstendom. Uiteindelijk slaagde Aleidis in haar opzet en werd de toen 15 jaar oude Jan op 3 juni 1267 hertog van Brabant.

In 1270 huwt Jan I met Margareta, de dochter van Lodewijk IX (koning van Frankrijk) maar zij stierf helaas amper een jaar later in het kraambed. In 1273 trouwt de hertog opnieuw met een Margareta, ditmaal de dochter van Gwijde van Dampierre, de graaf van Vlaanderen. In 1273 krijgt de hertog echter opnieuw een tegenslag te verwerken; zijn moeder Aleidis sterft namelijk. In 1275 wordt de hertog vader van de toekomstige Jan II. Helaas slaat het noodlot 10 jaar later opnieuw toe: in 1285 sterft Margareta van Dampierre. De hertog, die dan 32 jaar oud is, blijft alleen tot aan zijn dood in 1294. Bij gebrek aan de warme genegenheid van een toegewijde echtgenote die zijn passie en zijn verbetering enigszins had kunnen milderen, zal Jan I in geweld en seksualiteit een uitlaatklep zoeken (De Ridder 1979, 170).

In de slag bij Woeringen (1288) behaalde hertog Jan een schitterende overwinning.

Maastricht, dat in het bezit van de graaf van Gelre was gekomen, werd een Brabantse stad.

karakter van Jan I door de ogen van Boendale

Uit de biografie blijkt dat Jan I een dramatische jeugd heeft gekend: op achtjarige leeftijd verloor hij zijn vader, hij was getuige van de geestelijke en lichamelijke aftakeling van zijn oudere broer, hij voelde zich constant bedreigd door binnen- en buitenlandse vijanden en op 15 jarige leeftijd kreeg hij een enorm grote verantwoordelijkheid als hertog van Brabant. Het

is logisch dat de dramatische gebeurtenissen die Jan I als kind te verwerken kreeg een diepe invloed hebben gehad op zijn persoonlijkheid (De Ridder 1979, 160).

Als kind was hij getuige geweest van hoe buitenlandse vorsten en binnenlandse vijanden zijn moeder en hemzelf bedreigden. Hieruit is een **bijzonder wilskrachtig heerser** gegroeid die met grote verbeterheid, passie en zelfs wraakzucht zijn rechten en belangen zou verdedigen (De Ridder 1979, 161). Dat Jan I heel **dapper** was blijkt uit de vertaalde beschrijving van de slag bij Woeringen: zelfs wanneer de Brabantse troepen in de minderheid zijn trekt de hertog ten strijde.

*Een man cume ieghen tiene
(Want hi en hadde anders niet te wapen
Danne ridders ende knapen,
Met hem ute Brabant bracht),
Des en heeft hi niet gheacht,
Maer is te Woronc op ghebroken,
Ende ten wapenen waert ghetroken,
(4,1440 – 4, 1446)*

Ook het volgende fragment uit de Brabantsche Yeesten toont aan dat Jan I zich niet liet afschrikken. Terwijl andere vorsten in oorlogstijd meestal een ridder uit hun gevolg lieten tooien met hun kentekens om de vijand te misleiden en zichzelf te beschermen, draagt Jan I zelf de hertogelijke wapenuitrusting.

*Hi en liet noit ghenen man
Sine wapene draghen an,
Daer hi selve striden soude,
Om dat hi altoes woude,
Waer datmen sijn teken sochte,
Datmenne daer vinden mochte;
Want hijt selve woude wreken.
(5,131 – 5,137)*

De strijdvaardigheid van de hertog blijkt ook uit zijn **passie voor toernooien**. Wanneer er geen oorlog te voeren valt, zoekt de hertog uitdaging en bevestiging in steekspelen (De Ridder

1979, 171). Uiteindelijk zal Jan I in 1294 de dood vinden op een toernooi dat te Bar in Lotharingen gehouden werd ter gelegenheid van het huwelijk van Hendrik III van Bar met Eleonora. De Luikse kroniekschrijver Van Hocsem schreef dat de Brabantse hertog naar dit toernooi was gesnelde omdat hij vurig verliefd was op de bruid. Van Hocsem schrijft ook dat het zijn bedoeling was om deze vrouw te ontvoeren (De Ridder 1979, 174). De hertog hield dus wel van vrouwelijk schoon. Maar merkwaardig genoeg “vergeet” Boendale dit in zijn beschrijving van Jan I te vermelden. (ik zal hier later op terugkomen)

Als we Boendale mogen geloven, dan was de hertog ook een **schrikwekkende** verschijning. Boendale wijst er in zijn kroniek verschillende keren op dat de hertog zijn vijanden schrik inboezemde. En ook zijn onderdanen bleven het liefst zo ver mogelijk uit de buurt van de hertog als hij een woede-uitbarsting had:

*Hi hadde een vreesselic aensien
Welken tijt hi wart erre:
Dan hadde tvolc liever verre
Te sine, dan hem bat naer.
Enen stoc, dat es waer,
Dien beet hi wel ontwee
Alse hem gramscap dede wee;
Maer onlanghe hilt hijt in sinen moet.
(5,140 – 5,147)*

Mogelijks zijn deze uitbarstingen van woede een gevolg van het gebrek aan affectie dat de hertog in zijn jeugd en later leven gekend heeft. Toen hij jong was, moest hij immers altijd op zijn hoede zijn voor vijanden en later verloor hij twee maal op rij zijn echtgenote.

Boendale stelt de hertog ook voor als een echt **woordkunstenaar**. Boendale wijst er ons op dat Jan I de strijdvaardigheid van zijn mensen kon aanwakkeren door hen op de juiste manier toe te spreken. (boek 4, vs. 1450-1455)

*Sinen volke, dat verstaet,
Sprac hi ane, soe ghetrouwelike,
Dat elc van troeste waerlike
Sijn herte uter maten loet*

Oft si hadden leuwes moet.

(4,1450 – 1455)

Uit de beschrijving van Boendale kan worden afgeleid dat hertog Jan I dapper en edelmoedig was. Bovendien boezemde hij zijn vijanden schrik in en was hij een vorst die bij iedereen eerbied afdwong. Kortom, een geboren winnaar. De roem van het hertogelijke geslacht wordt in de Brabantsche Yeesten ook nog eens in de verf gezet doordat Boendale vermeldt dat de hertog een nakomeling is van Karel de Grote (5, 164). Boendale benadrukt echter ook dat de hertog zijn titel niet enkel te danken heeft aan zijn voorouders maar ook aan zijn eigen verdiensten. Maar was de werkelijk zo edelmoedig als Boendale ons wil doen geloven? Om dit te weten te komen is het nuttig een blik te werpen op het onstaansmilieu van de Brabantsche Yeesten.

Onstaansmilieu van de Brabantsch Yeesten

Over het onstaansmilieu van de Brabantsche Yeesten bestaan twee verschillende visies.

A. L. G. Hage is een vertegenwoordiger van de eerste visie die de Brabantsche Yeesten in een hertogelijke omgeving plaatst (Hage 1989). Hage baseert zich vooral op de persoon van de opdrachtgever, Willem Bornecolve. Hage gaat ervan uit dat Bornecolve wou intrigeren aan het hof en dat hij daarom de Brabantsche Yeesten liet schrijven waarin het geslacht van de Brabantse hertogen wordt verheerlijkt.

P. Avonds vertegenwoordigt de tweede visie die zegt dat de Brabantsch Yeesten ontstaan zijn uit politieke overwegingen van de Brabantse steden (Avonds 1989). Om dit te begrijpen moet je de geschiedenis van het hertogdom Brabant kennen.

Hertog Jan II (1294-1312) had de Brabantse steden vlak voor zijn dood inspraak in het bestuur beloofd (de chartres van Kortenberg). Toen Jan II stierf, was zijn opvolger Jan III twaalf jaar oud. Omdat Jan III nog niet zelfstandig kon regeren, werd hij bijgestaan door een regentieraad die bestond uit hoge edellieden. Deze regentieraad weigerde echter de chartres van Kortenberg te respecteren en een oplossing te zoeken voor de grote schuldenlast van de overleden hertog met als resultaat dat de steden hiervoor moesten opdraaien. Uit protest werd in 1313 een stedenbond opgericht die in 1314 via een staatsgreep aan de macht kwam. De edelen werden afgezet en de steden vormden nu zelf een regentieraad.

Het feit dat de Brabantsche Yeesten in 1316 afgerond werden, is geen toeval. We mogen ervan uitgaan dat de revolutie van 1314 de aanleiding vormde tot het schrijven van de Brabantsche Yeesten (Stein 1991, 195).

Uit de historische context kan worden afgeleid dat de kroniek bedoeld was als legitimering van de hertog met een stedelijke regentieraad (en geen adellijke). Dit wil zeggen dat de Brabantsche Yeesten hoogst waarschijnlijk ontstaan zijn in een stedelijke context (~Avonds). Ook het feit dat de opdrachtgever een Antwerpse schepen was, pleit voor deze visie. De Brabantsche Yeesten zijn ontstaan in een periode van dynastieke en maatschappelijke crisis. Daarom moeten de Brabantsche Yeesten worden gezien als een legitimering van hertog Jan III en van de stedelijke regentieraad. (Stein 1991, 197)

Om deze reden heeft Boendale de minder positieve kantjes van de voorouders van hertog Jan III verdoezelt in zijn kroniek en benadrukt hij de hoge Karolingische afkomst van het Brabantse hof. Zo stelt Boendale Jan I in het vertaalde fragment voor als de ideale vorst. Maar was Jan I dat ook?

de ideale vorst?

In tegenstelling tot wat Boendale ons wil laten geloven, had hertog Jan I ook negatieve karaktereigenschappen.

Zo **hield** Jan I **zich niet altijd aan zijn gegeven woord**. Jan I had bijvoorbeeld beloofd de rechten van de Luikse prinsbisschop op Hertogenrade te erkennen. Maar wanneer de overwinning van Woeringen zijn machtspositie voldoende verzekerd had, weigert hij dit te doen (De Ridder 1979, 181).

Bovendien vermeldt Jan van Boendale ook niet dat de hertog een **vrouwengek** was. Nadat de hertog voor de tweede keer weduenaar was geworden zal hij de rest van zijn leven het gezelschap van verschillende vrouwen opzoeken. Zo heeft hij met zekerheid vijf bastaardkinderen verwekt (Avonds 1996, 377). Ook uit de gedichten die van Jan I bewaard zijn gebleven, blijkt dat de hertog van vrouwen hield. Sommige passages in de gedichten zijn namelijk nogal erotisch getint. De lyriek van Jan I is overgeleverd in de Codex Manesse (Stein 2003, 162).

De eerezucht van Jan in toernooien en in de strijd en het feit dat hij graag in het gezelschap was van mooie dames kunnen worden gezien als een **streven naar zelfbevestiging**.

Hoogstwaarschijnlijk heeft dit te maken met de miskening die Jan I in zijn jeugd heeft ondervonden (De Ridder 1979, 176).

Boendale verzwijgt ook dat de hertog een **liederlijk leven** leidde op de rug van zijn onderdanen. Dikwijls hield hij feestmalen en verschillende keren geeft Jan I paarden, kledij en kostbare wapenuitrustingen cadeau aan zijn getrouwen (De Ridder 1979, 177). Boendale bestempelt de hertog als vrijgevig, maar lijkt geen rekening te houden met het feit dat een dergelijke levenswijze woog op de Brabantse financiën. Meermaals was de hertog aangewezen op de steun van de Brabantse steden die hij in ruil privileges schonk. Maar ook de geestelijkheid werd getroffen door zware belastingen en bovendien eiste Jan I voor zichzelf en zijn gevolg voortdurend onderdak in de kloosters. De abdijen protesteerden verschillende keren tegen deze misbruiken, maar hun klachten vonden bij de hertog geen gehoor (De Ridder 1979, 179).

Conclusie

Hertog Jan was een man vol tegenspraken. Hij was een poëtische minnaar (hij heeft een aantal mooie liefdesgedichten geschreven) en tegelijk was hij een ruige oorlogsvoerder. Van Boendale schildert Jan I af als de belichaming van ridderdeugden en doet moeite om de minder mooie kanten van de hertog te verbergen. Jan I was inderdaad een dapper krijger, maar hij kent ook geen scrupules als het erop aankomt zijn belangen te verdedigen. Verder was de hertog een goede leider die in de slag bij Woeringen het hertogdom Brabant bij wijze van spreken op de wereldkaart zette. Maar tegelijk was hij ook een Bourgondisch levensgenieter en een vrouwengek.

Boendale verzwijgt de minder positieve karaktertrekken van Jan I met de bedoeling de positie van de toenmalige hertog, Jan III, en de stedelijke regentieraad te versterken.

4. Bibliografie

- Avonds, Piet, '*Jan I, hertog van Lotharingen en van Brabant (1267-1294)*', in: *Koninklijke Academiën van België, Nationaal Biografisch Woordenboek*. Brussel: Paleis der Academiën, 1996, deel 15 kol. 377 - 384.
- Avonds, Piet, 'Brabant en de slag bij Woeringen, mythe en werkelijkheid', in: *Politiek en literatuur. Brabant en de slag bij Woeringen (1288)*. Brussel: UFSAL. Centrum voor Brabantse geschiedenis, 1989
- Ceunen, Marika, e.a., *Jan I, hertog van Brabant : de dichtende en bedichte vorst*. Leuven: Peeters, 1994.
- De Ridder, Paul, 'Psychologie en geschiedenis: bronnen en problemen bij een studie der persoonlijkheid van hertog Jan I van Brabant (1267 - 1294)', in: *Eigen Schoon en De Brabander* 61 (1978), 199 - 212.
- De Ridder, Paul, 'Psychologie en geschiedenis: hertog Jan I van Brabant (1267 -1294), in: *Eigen Schoon en De Brabander* 62 (1979), 155-182.
- De Ridder, Paul, 'Dynastiek en nationaal gevoel in Brabant onder de regering van Hertog Jan I (1267-1294)', in: *Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis* 33 (1979), 73 - 99.
- Hage, A. L. H., *Sonder favele, sonder lieghen : onderzoek naar vorm en functie van de Middelnederlandse rijmkroniek als historiografisch genre*. Groningen: Wolters-Noordhoff, 1989.
- Sleiderink, Remco, *De stem van de meester. De hertogen van Brabant en hun rol in het literaire leven*. Amsterdam: Prometheus, 2003, Nederlandse literatuur en cultuur in de middeleeuwen 25.
- Stein, Robert, 'Wanneer schreef Jan van Boendale zijn «Brabantsche yeesten»?', in: *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde* 106 (1990), 262-280.
- Stein, Robert, 'Jan van Boendales «Brabantsche yeesten»: antithese of synthese?', in: *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 106 (1991), 185-197.
- Stein, Robert, 'Het beeld van Jan I in de Brabantse historiografie', in: *Queste* 10 (2003), 162-181.

Bijlage: verantwoording van de vertaling

- 4, 1444:

- **gheacht (exact lemma: achten):** Het MNW geeft de volgende vertaling voor dit werkwoord:

Achten had de grondbeteekenis van denken, zijne aandacht op iets vestigen,

Letterlijk staat hier dus: de hertog dacht hier niet aan. Ik heb dit vrijer vertaald naar: hij trok zich hier niets van aan.

- 4, 1474:

- **wel gheraect (exact lemma: welgheraect):** Het MNW geeft de volgende mogelijke vertalingen:

II. Van zaken. Van het uiterlijk. *Sierlijk, mooi, schoon, voortreffelijk.*

Ik heb “wel gheraect” niet meer exact vertaald omdat de betekenis van dit woord al vervat zit in de voorafgaande woorden “scone” (4, 1473) en “goet” (4, 1474).

- Van des Goeds Jans Seden

- **Seden (exact lemma: sede(n)):** Ik heb een keuze gemaakt tussen de volgende mogelijke vertalingen voor het woord sede(n) die het MNW mij bood:

1) *Gewoonte, aanwensel* 3) *Manier, wijze van handelen en zich voor te doen of te gedragen; vooral in het mv., manieren* 4) *Wijze van doen, handelwijze, de manier waarop men zich gedraagt of te werk gaat, ook waarop men het leven doorbrengt, levenswijze.* 6) *Karakter, inborst, de eigenaardigheden en eigenschappen van den mensch als redelijk en zedelijk wezen.*

Ik heb geopteerd voor “levenswijze” omdat ik vond dat dit woord zowel de gewoontes en manieren weerspiegelt van Jan I als zijn karakter.

- 5, 111:

- **Goedertierne (exact lemma: goedertiere):**

Van een goeden aard, of van een goed geslacht, goedaardig, zoowel in de bet. van een goeden of edelen aard hebbende, als in die van welwillend, vriendelijk, voorkomend, ook zachtzinnig, zachtmoedig. a) Edelaardig, edel, vaak als vereerende toevoeging gebruikt. b) Zachtzinnig, zachtmoedig, zacht, goedaardig, goedig. || Het tegenovergestelde van fel. Thans bijna uitsluitend van God gebruikt in den zin van genadig, barmhartig, lankmoedig

Ik heb gekozen voor “goedaardig” omdat dit de letterlijke betekenis van “goedertiere” weergeeft. Tierne betekent immers “aard”.

- **Melde (exact lemma: milde):** Het MNW geeft de volgende mogelijke vertalingen:

1) *Zacht, goed, welwillend, liefderijk, barmhartig* 2) De eigenschap van iemand, die veel voor een ander over heeft, *mild, milddadig, onbekrompen, mededeelzaam, goedgeefsch, weldadig*;

Ik heb “goedgeefs” gekozen als vertaling, omdat er in de volgende verzen geschreven staat dat de gezellen van Jan I in zijn rijkdom deelden.

• 5, 117:

- **Roeden:** betekent volgens het MNW letterlijk roede, maar ik heb het hier op eigen initiatief vervangen door het woord gezag.

• 5, 120:

- **Die haer goet daer verloren:** Letterlijk staat er “omdat ze daar hun goederen verloren”. Ik heb er “omdat daar hun goederen werden afgepakt” van gemaakt omdat dit begrijpelijker is voor de hedendaagse lezer.

• 5, 135:

- **Teken:** Het MNW bood heel wat vertalingen voor dit woord. Ik vond de volgende het beste geschikt voor dit fragment:

1) Teeken, merk, kenteeken, onderscheidingsteken 7) Het herkenningsteeken van een ridder, het wapen dat hij draagt. 8) Veldteeken, standaard, banier, het herkenningsteeken in het leger van het hoofdkwartier of als teeken van de soevereine macht; ook vaandel, als vereenigingsteeken voor de treopen; ook van kleinere zichtbare teekenen, vaan, wimpel.

Ik heb geopteerd voor “veldteken” omdat ik dit het best geschikt vond voor een militaire context.

• 5, 150:

- **Metter hant:** is volgens mij een stoplap en daarom heb ik het niet vertaald.

• 5, 158:

- **“Metten monde”:** is volgens mij een Middelnederlandse uitdrukking die niet letterlijk vertaald kan worden naar het hedendaags Nederlands. Ik heb hier geopteerd voor de hedendaagse uitdrukking “iemand op zijn woord geloven”.

• 5, 160:

- **prince:** het MNW geeft voor dit woord de volgende verklaring:

znw. m. Van ofra. fra. prince en dit van lat. principem. Mnd. prince, prinse; mhd. prinze; hd. prinz; ndl. prins. Vorst, gekroond hoofd. 2) Hoofd, opperhoofd;

Ik vond dat het woord vorst en hoofd niet echt past in de context. Ik heb geopteerd voor principem, Latijn voor “de voornaamste”.

• 5,161:

- **Seden (exact lemma sede(n))**: Ik heb een keuze gemaakt tussen de volgende mogelijke vertalingen voor het woord sede(n) die het MNW mij bood:

1) *Gewoonte, aanwensel* 3) *Manier, wijze van handelen en zich voor te doen of te gedragen*; vooral in het mv., *manieren* 4) *Wijze van doen, handelwijze, de manier waarop men zich gedraagt of te werk gaat, ook waarop men het leven doorbrengt, levenswijze*. 6) *Karakter, inborst, de eigenaardigheden en eigenschappen van den mensch als redelijk en zedelijk wezen*.

Ik heb geopteerd voor het woord “inborst” als vertaling omdat dit woord betrekking heeft op het goede innerlijke karakter van de hertog. Het voorafgaande woord “dade” heeft immers al betrekking op zijn uiterlijke gedrag.

- 5, 164:

- **Sade**: letterlijk staat er in de tekst geschreven dat Jan is voortgekomen uit Karels zaad. Ik heb dit vrijer vertaald met “nakomeling van Karel”.

- 5, 167:

- **Vroech ende spade**: betekent letterlijk “zowel vroeg als laat”; maar omdat dit nogal plechtstatig klinkt heb ik het in de uiteindelijke vertaling vervangen door “altijd”.

- 5, 168:

- **Tort**: Het MNW haalt het volgende voorbeeld uit het Duits aan:

jâ, truz wer darf küssen mich”, d. i. „ik zou wel eens willen zien wie het hart zou hebben om mij te kussen”.

Ik heb Tort hier op een gelijkaardige manier vertaald.

- 5, 174:

- **Sparen**: Het MNW geeft voor dit woord de volgende mogelijke vertalingen:

4) *Nalaten, achterwege laten*. 7) *Zuinig zijn met iets, ook met het gebruiken van iets* 8) *Sparen, besparen, uitzuinigen*.

Ik heb geopteerd voor “zonder zich in te houden” als vertaling, omdat dit inhoudelijk al de vertalingen die het MNW aanbiedt dekt.